

FTAMP 14.35.09

Ш.Л. Ерхожина¹

¹Сулейман Демирел университеті, Қаскелең қ., Қазақстан

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа. Мақалада жоғары оқу орындарындағы оқыту үдерісі кезіндегі студенттердің іс-әрекетін ұйымдастыру туралы қарастырылды. Студенттің іс-әрекетін анықтайтын ұғымдарға түсінік берумен қатар, оны жүзе асырудың жолдары көрсетілді. Педагогикалық кейбір еңбектерге сілтеме жасалып, ғалымдар тұжырымдары талданды. Сабақ процесі кезіндегі студент пен оқытушының бірлескен іс-әрекеттері мен студенттің жеке іс-әрекеттеріне анализ жасалып, оқытушының қолданатын әдістері арқылы іс-әрекетті белсенді ету мәселелері қарастырылды. Өздік жұмыс, топтық жұмыс шарттарына шолу жасалып, кейбір әдістің түрлері жүйеленіп, жұмыстар нәтижесінде көрініс табатын студенттің іс-әрекеті тәсілдері айқындалды.

Кілт сөздер: іс-әрекет, интеллектуалдық қабілет, сабақ үдерісі, потенциал.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы организации деятельности студентов в процессе обучения в высших учебных заведениях. Наряду с понятиями, определяющими деятельность студента, показаны пути его осуществления. Даны ссылки на некоторые педагогические работы, проанализированы выводы ученых. Подвергнуты анализу взаимодействие студента и преподавателя, индивидуальные действия студента в процессе обучения, рассмотрены вопросы активизации деятельности с использованием методов, применяемых преподавателем. Сделан обзор условий самостоятельной работы, групповой работы, систематизированы некоторые виды методов и определены способы деятельности студента, которые будут отражены в результате работы.

Ключевые слова: деятельность, интеллектуальные способности, учебный процесс, потенциал.

Abstract. The article discusses of students' cognitive problem and their competence. From the discovery of the essence of the concept of "cognition", «cognitive activity» and «competence», the relationships between them have been identified. The criteria that determine the cognitive activity of the student, the leading factors that reflect the development effectiveness, the educational

and cognitive competence requirements. By distinguishing the scientists' conclusions, the knowledge, skills and skills that have been created as a result of the formation of students' cognitive competence have been clearly defined.

Keywords: competence, cognitive, integration, reflection, probability.

Жоғары оқу орны білімалушыларын оқыту және оны ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Белгілі курсты меңгеру тұсында студенттердің өзін-өзі басқару жағы басымдылыққа ие болады. Дәрісті, семинар сабақтарын ұйымдастыруда тұлғаны оқу еңбегіне үйрететін үдерістер мол қамтылады. Олар тыңдауға, ұжымдық іс-әрекетте берілген сұрақты талқылауға, өзінің жұмысын ұйымдастыруға, өзінің пікірін айтуға, басқаны тыңдауға, олардың жасаған ой тұжырымы мен дәлелдемелерімен келісетінін немесе оған өздерінің дәйектемелерін дәлелдеп қарсы тұжырым құруға, басқаның ой түйінін толықтыруға арналған іс-әрекет икемділіктерін меңгереді. Шығармашылық тұрғысынан шындалып, аргументтелген эсселер жазуға, баяндама мәтіндерін жинақтауға, библиография құрастыруға, білім көздерімен жұмыс істеуге, өзінің оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға, ізденімдік тапсырмалар орындауға, жобалар жасауға бағытталған дағдыларды қалыптастырып, істі орындай алу құзыреттілігін алады. Сондай-ақ қарым-қатынас тәжірибесін қалыптастырады, іскерлікке, өндірістік және әлеуметтік қарым-қатынасқа, өмірге бейімделеді.

Студенттермен ұйымдастырылған сабақ түрлерінде оқу-тәрбие үрдісінің барлық компоненттері қамтылады. Сабақтың мақсаты, мазмұны, құралдары, әдістері, ұйымдастыру мен басқару қызметі, оның дидактикалық элементтері ескеріліп, үдерістің жоспарлы түрде іске асырылуы көзделеді. Сабақтың маңызы мен берілу мәні үрдісте біртұтастық динамикалық жүйеге саяды, студенттің білімді меңгеруі оның икемі мен қабілетіне сәйкестеніп, өзіндік іс-әрекетінде тәжірибеде сұрыпталып, бір жағынан қарым-қатынас мәдениеті дамиды. Екінші жағынан, олардың қабілеттілігі шындалады. Нәтижесінде, сабақ түрлері сапасында оқыту үрдісін алға жылжытады, ал екінші жағынан оқытуды ұйымдастыру түрі ретінде рөл атқарады, оқытушының сабақты ұйымдастыруының негізгі талаптарын айқындайды, мұның негізінде оқытудың заңдары мен принциптері туындайды. Сабақ үдерісі – әр оқытушының педагогтік шығармашылығына құрылады. Сондықтан да ол біртұтастық жүйемен және өзіндік ерекшелігімен оқшаулануға тиіс. Оқыту үдерісінің кіші бөліктерінің өзара іштей байланысы бірігіп, студенттер мен оқытушының іс-әрекеті дамуының біртектес логикаға бейімделуіне бағыт жасайды.

Сабақтың талабын орындау мен оны түсінуге байланысты, мұның өзі әлеуметтік сұранымға қатысты анықталып, білімгерлердің жеке басының қажетсінуіне орай құрылады, оқыту мақсаты, міндеттері,

заңдары мен принциптері басшылыққа алынып, жоғарыдағы іс-әрекеттің мазмұнын айқындайды. И.П. Подласый жіктемесі бойынша:

- сабақтыңғылым жетістіктерінің жаңа түрі, озық іс тәжірибе, оқу-тәрбие үрдісінің негізгі заңдарына құрылуы;

- сабақты өту үрдісінде, барлық дидактикалық принциптер мен ережелердің сақталуы;

- оқушылардың санасын қалыптастыруға әсер етерлік, пәнаралық байланыстың орнығуы;

- бұрынғы білімнің байланысы, оны меңгеруде икем-қабілетін және оқушылардың білім сапасын арттыру барысындағы тіректік ұғымдарға сілтеме жасау;

- тұлғаны жан-жақты дамытудың белсенді және түрінің қажеттілігі;

- педагог оқу-құралдарын ұтымды қолдануы;

- алған білімнің, өндірістік қызметпен, оқушының жеке іс-тәжірибесімен байланысты жүзеге асыруы;

- білімнің, икемнің, қабілетін тәжірибеде қалыптастыру, оны ойлау – амалы мен іс-әрекетке тиімді қолдануы;

- сабақты диагностикалау, жоспарлау, жобалау, болжай алуы және кері байланыс жасауы өте маңызды саналады.

«Важную роль на основном этапе педагогического процесса играют обратные связи, служащие основой для принятия оперативных управленческих решений. Обратная связь – основа качественного управления процессом, ее развитию и укреплению каждый педагог придает приоритетное значение» [1.54]. Ғалым сабақ үдерісіндегі кері байланыс мәселесіне баса назар аударып, оның мәні мен мазмұнына арнайы тоқталады. Кері байланыс оқытудағы маңызды үдеріс және білімалушылардың мазмұндық білім көздерін игерудегі жиынтық қорының деңгейін анықтау арқылы олардың қабылдауы мен зейінін шоғырландыру және ой генерациясы іс-әрекетіне икемделеді. Бұл үдеріс оқыту заңдылықтарын жүзеге асырады, жаңа сабақты меңгерту логикасын ішкі психологиялық құбылыс ретінде, оқушының өзіндік ойлау іс-әрекетінің заңын, жеке таным қабілеті сапасында алып, мұғалім қызметінің түрін және білімгерді педагогтік үрдістің субъектісі ретінде алады. Сабақ элементтерінің маңызды бөлігі ретінде ойбөліс кезеңдерінде, қорытындылау барысында жүзеге асады. Білім алушылардың жаңа ұғымдық түсініктері жинақталып, пысықталып, ойын қорытуға алып келетінін ғалым басты үдеріс негізінде көрсетеді. Педагогикалық жүйеде бұлоқыту кезеңдерінің негізгісі, қалыс қалдыруға болмайтын, сабақтың дидактикалық құрылымының компоненті сапасында келеді. Міне, осы компоненттер сабаққа қажетті шарттар мен бағдарламалық материалдарды меңгеруге жеткілікті біліктілік пен икем, қабілеттерді және білімгерлердің ойлау әрекетінің белсенділігін өздігінен

қалыптастыру, оларды өмірге бейімделуге және интеллектуалдық қабілетін дамытуға бағыттайтын қадам.

Студенттің оқу қызметін ұйымдастыру оқытушының сырттай үйлесімді қызметі, оның өзі белгілі бір пән тәртіп талабынан кұрылады. Жоғары оқу орнында ғылыми білім, іскерлік, дағдыларды меңгеруі, шығармашылық қабілеттерін дамыту, дүниетанымын, адамгершілік, эстетикалық, көзқарастары мен сенімдерін қалыптастыру үшін мұғалімнің белсенді оқу-танымдық іс-әрекетті ұйымдастыруы және ынталандыру іс-әрекеті болашақ мамандарды мамандыққа даярлау негізінде, арнайы пәндерді оқыту барысында жүргізіледі. Үдеріс кезіндегі іс-әрекетке басшылық ету, жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау мен басқару оқытушыдан талап етіледі. Сол себепті сабақтың тиімділігін арттыру үшін жұмыс түрлерін пайдалану керек. Студенттің жеке жұмысы «өздік жұмыс» атауымен белгілі. Жеке жұмысты ұйымдастыруда әр студенттің өзіндік іс-әрекеті ескеріліп, оған арнаулы әзірліктер жасалып, оқу мүмкіндіктері алдын ала есепке алынады: ғылыми еңбектермен, ақпараттармен, анықтамалармен, сөздіктермен, т.б. танысып, жұмыс міндетін шешу негізінетезистер әзірлеу, аргументтелген эссе жазу, кластер кұру, библиографиялық сөздіктер даярлау, жоба жасау, хронологиялық табица даярлау, т.б. арқылы іс-әрекетке кіреді.

«Мектепте ұйымдастырылатын іс-шаралар әр оқушының дүниетанымын қалыптастыру, өмір жайындағы түсінігін кеңейтуді көздеп, жеке басына тән қасиеті мен қабілетін ескере отырып жүргізілуі керек» [2.9]. Ғалымдардың осы пікірі мектеп оқушысының қабілетіне қарай жұмыстардың ауқымы мен жеңіл, күрделілігін ескеруді ұсынады. Ал жоғары мектептің талаптары бірыңғай болып келеді. Студенттердің оқу талаптары мен шарттары арнайы қарастырылған, мамандыққа бағытталған үдерістер.

Іс-әрекетті белсенді ету үшін жұмыстардың формасы түрлендірілуі қажет. Жеке жұмысты ұйымдастыру барысында студенттің барлық потенциалы айқындалады. Арнаулы тапсырма түрін орындауда өзінің танымдық оқу іс-әрекетін мөлшерлейді, атап айтсақ, әр студент өзінің оқу қызметінің режиміне орай жұмыс қарқынын белгілейді. Жеке жұмысты семинарлық сабақтардың барлық кезеңдерінде жүргізу тиімді және оны бекітіп отыру көзделеді, мұның өзі студенттің бұрын меңгерген білімдерін, қабілетін, дағдысын жетілдіріп отыруына ықпалы зор, сол секілді бақылау үшін зерттеу әдісін меңгеруге жол ашады. Ал уақыт мөлшерлеп берілетін ізденімдік тапсырмалар немесе шағын жобаларды орындауда білімгерлер өзіндік іс-әрекетін тәрбиелейді. Оларды жинақылыққа, ұшқырлыққа, өзінің мақсатын айқындауға, бағытын таба білуге, жауапкершілікке, өзіндік тұжырым шығаруға, шешім қабылдауға, ең басты ізденімдік-зерттеушілікке бағыттайды. Сонымен қатар, сабақта студенттердің бір-бірімен қарым-қатынасын реттейтін, ақпараттар

алмасуға мүмкіндік беретін, бірін-бірі оқытуға алып келетін іс-әрекеттер жүзеге асырылатын жұмыс түрі – топтық жұмыс түрі. Топтық жұмысты барлық кезеңде де ұйымдастыруға болады. Барлық студенттің іс-әрекетінің бірлікте болуын басқару, яғни барлық білімгерлер топ құруы арқылы ұқсас тапсырманы орындайды, жұмыс бәріне ортақ, барлық студентбірге талқылайды, нәтижені салыстырады, жинақтайды. Мұндай оқытуды ұйымдастыру проблемалық, ақпараттық және түсіндірмелі иллюстративті мазмұнда және репродуктивті және шығармашылық тапсырмалармен келуі мүмкін. Бұл тәсіл студенттер мен ұстаз арасындағы сенімді нығайтып, ұжымдық сезімді тәрбиелейді, пікірлерді талқылауы ширайды, басқаның ойын, өзінің ой-түйіндерімен салыстырады, қателерін табуға жаттығады. Мұғалімге қойылатын басты талап білімалушылар ішінен ең тиімді ой-тұжырымды дәл таба білуі, оны алдын ала болжауы, оқу жағдаяттарын туғызуы, сабақтың міндеттеріне жауап іздеуі, барлық студенттің жауабын ықыласпен тыңдауы, оны мәдени тұрғыда қолдауы, мұнымен бірге қажетті сәттерде түзетулер енгізуі, әр студенттің мүмкіндігіне жол ашу. Білімгерлердің топтық жұмыстағы нәтижелері де әртүрлі болып келеді. Көбінесе иллюстративті формада, тірек-сызбалармен, суреттермен түсіндіруге тырысады. Мұнда шығармашылық негізге құрылған тапсырма бірнеше шағын тапсырмаларға бөлінгендіктен жұмыстың бұл түрі барлық білімалушыларды белсенділікпен іс-әрекетте болуына жағдай туғызады. Көшбасшылар анықталады. Осының арқасында оқытушы жауаптардың мықты тұстары мен әлсіз тұстарын белгілейді де, әлсіз деп табылған тұстар қосымша сұрақтар арқылы толықтырылады. Мұндағы бағыт студенттердің ақпаратты жинақтауы, ой бөлісуі мен оны синтездеуі, тұжырымдарды жүйелеуі мен оны жеткізуі, жалпы білімді жан-жақты игеру іс-әрекетін құрайды.

Топтық жұмыс ғылыми тақырыптардағы практикалық жұмыстарды, сондай-ақ тілдік пәндерді меңгеруде, ауыз екі сөйлеуде тілді дамыту бағытында, проблемалық жағдаяттарды шешуде, оқу және практикалық кейстерді шешуде, т.б. сабақтарда өткізген өте тиімді. Жоғары оқу орны білімгерлері болғандықтан, болашақ маманның көзқарасымен педагогикалық талаптар арқылы үйрету, жаттығу, тапсырма, тәрбиелеушілік ситуацияларды туғызу және қоғамдық пікірлерді сараптауларшылық іс-әрекеттер үдерісін нақтылайды.

Педагогикалық талап әдісі әртүрлі іс-әрекеттердің бір түріне тежеу, ал енді бір түрін күшейту мақсатымен студенттердің санасына педагогикалық ықпал жасау екендігі тәрбие әдісінің теориясында айқындалған. Мұнда нақтылы педагогикалық жағдайға байланысты талаптың түрі, мазмұны іріктеледі, білімгердің қатынасы педагогикалық талаптың нәтижелі болуына ықпал жасайды. Тұтас педагогикалық процесс білімалушыға педагогикалық талап қою мен дұрыс іс істеуге

мәжбүр етуді сабақтастырып отыру заңдылығын жүзеге асыруды көздейді.

Тапсырма беру әдісі студенттің ішкі мүмкіндігін, күшін, бағытын жан-жақты терең зерттеп, қоғамдық белсенділігін басқару, жалпы адамзаттық, адамгершілік қасиетінің дамуына және оның дұрыс іс-қимылы мен мінез-құлық дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық жағдаят әдісінің өзіндік мәні бар. Кез келген педагогикалық жағдаят ең алдымен шығармашылық әрекет болып есептеледі. Себебі ол көптеген педагогикалық сұрақтарды, шешімдерді таңдап алуды қажет етеді.

Қоғамдық пікір. Жоғары мектеп оқытушысының студентке қоятын талабы ең алдымен ұжымның талабы екендігін түсіндіру керек. Ал ұжымның талабы жалпы қоғамдық пікірдің көрінісі болып табылады. Сондықтан ұжым жағдайында іс-әрекетті ұйымдастыру және мінез-құлықты қалыптастыруда қоғамдық пікірді туғызу негізгі әдістің бірі болып табылады. Жұмыстың бұл түрінде ұжымдық талқылау қолданыла отырып, өзара кеңес беріп, өлшемдік параметрлері күрделеніп, өздік жұмыс тиімділігі жағынан бұрынғыға қарағанда жақсара түседі[3].

Әрбір қарастырылған оқыту қызметін ұйымдастыру түрлері студенттердің курсты немесе белгілі пәнді меңгеру барысындағы өзіне тән оқу-тәрбиелік міндеттерді жетілдіре түседі. Олар өзара, бірін-бірі толықтырып, дұрыс құрылған сабақтың жақсы нәтижесін көрсетіп, өзінің білім қорын молайтады, мамандығына сәйкес құзыреттіліктер қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 И.П. Подласый. Педагогика. М.: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 576 с.

2 Қалиев С, Майғаранова Ш. Оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. – Алматы, 2001. – 223 б.

3 Болдырев Н.И. Мектептегі тәрбие жұмысының методикасы. – А.: Мектеп, 1987 ж. – 231 б.